

Vijftig jaren walvisonderzoek

Een gouden jubileum van Dr. A. B. van Deinse

Zondag 1 november 1914 — dat was dus op de eerste zondag in november precies vijftig jaar geleden — is in het leven van Dr. A. B. van Deinse een bijzondere datum. Op die dag immers maakte hij, onder begunstiging van prachtig herfstweer, een strandwandeling van Scheveningen naar Katwijk en deed daarbij enkele vondsten die beslissend zouden zijn voor zijn verdere leven. Hij verzamelde gedurende die tocht namelijk negen fraaie baarden van de gewone vinvis. Van gemobiliseerde soldaten en van visserskinderen hoorde hij, dat er nog veel meer waren komen aandrijven. Zijn belangstelling was gewekt. Al spoedig werd aannemelijk, dat deze baarden of baleinen wel afkomstig zouden zijn van een vinwalvis, die — blijkens een bericht in de Nieuwe Rotterdamse Courant van vrijdag 13 november 1914 — was aangespoeld bij Wissekerke op Noord-Beveland. Reeds de volgende zaterdagmiddag vertrok Van Deinse naar Zeeland en slaagde erin, na het overwinnen van een aantal reismoeilijkheden, nog diezelfde dag 's avonds laat in Wissekerke aan te komen. Zondagmorgen vroeg zag hij het enorme dier, een vrouwelijk exemplaar van 21 m en (behoudens een wond aan het achterlijf) geheel gaaf, liggen in een inham van de dijk. Bij nader onderzoek bleken de baarden, die aan het verhemelte zijn bevestigd, alle te zijn verdwenen. Zij waren er al uitgerot en gedeeltelijk elders op het strand aangespoeld. Personeel van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden heeft het geraamte later ter plaatse geprepareerd, een karwei waarmee drie weken waren gemoeid. Per hoog-aars werd het daarna over Veere naar Leiden vervoerd. Het gewicht van het skelet zou ca. 30.000 kg hebben bedragen. Het spek, tot een gewicht van 50.000 kg, werd ten bate van de gemeente Wissekerke verkocht aan een traanfabriek.

Het bleef niet bij die éne vinvis. Het avondblad van diezelfde dag maakte reeds melding van het aanspoelen van een tweede exemplaar, een mannetje van 15—16 m, te Katwijk aan Zee. Een drietal dagen later lag er een vinvis van vermoedelijk ongeveer 25 m lengte op de zuiderpier van Hoek van Holland en een vierde werd op 25 november bij Bergen aan Zee op het strand geworpen. Van Deinse schreef over deze vier vinvissen — in deze combinatie een waarlijk unieke gebeurtenis — een uitvoerig en enthousiast artikel in „De Levende Natuur” van 15 februari 1915. Al deze dieren mochten beschouwd worden als slachtoffers van de oorlog ter zee. Evenals de vinvissen die op 1 maart 1915 bij Castricum en op 2 juli 1916 bij Wijk aan Zee strandden, waren zij gedood door zeemijnen.

Van Deinse kreeg er plezier in en ging al deze dieren bezichtigen en bestuderen. De grote zeezoogdieren zijn hem daarna blijven boeien. Op 1 november 1964 was het precies vijftig jaren, dat hij nagenoeg alle vrije tijd — ook die welke zijn drukke werkkring als leraar aan het Gymnasium Erasmianum te Rotterdam hem liet — heeft gewijd aan het onderzoek van de walvisachtige zoogdieren van Nederland.

Waren het aanvankelijk vooral de zuiver zoölogische aspecten die hem,

als goed geschoold vergelijkend-anatoom, boeiden, al spoedig verbreedde zijn belangstelling zich en ging zich ook uitstrekken tot de geschiedenis van de oude Hollandse en Friese walvisvaart. In 1924 werden, op verzoek van Dr. Ir. P. Tesch, ook de fossiele vertegenwoordigers van de orde der Cetacea in zijn onderzoek betrokken.

In de loop der jaren wist Van Deinse door vele voordrachten en artikelen en niet in de laatste plaats door talloze persoonlijke gesprekken, een groot aantal correspondenten en medewerkers aan zijn onderzoek te winnen. Hij sloot o.a. vriendschap met oude walvisvaarders op de Westfrieze waddeneilanden en wist enkele van hen zelfs te bewegen hun ondervindingen en herinneringen op schrift te stellen. Het „*Journal der merkwaardige reizen van Jan Wever van West-Terschelling*”, lopende van 1847 tot 1904, uit de tijd van de „ijzeren kerels op houten schepen”, werd door Van Deinse in 1946 in boekvorm uitgegeven.

Dr. A. B. van Deinse wijst in de bek van de in 1937 bij Breskens terecht gekomen potvis (♂) de tanden in het verhemelte aan.

Gestimuleerd door zijn nimmer verflauwende geestdrift en geboeid door alles wat Van Deinse zelf hen wist te vertellen, houden zij hem op de hoogte van strandingen, maken hem opmerkzaam op voorwerpen afkomstig van de tot historie geworden walvisvaart, op schilderijen, gevelstenen of andere afbeeldingen en herinneringen die op enigerlei wijze daarmee verband houden. Deze contacten bestaan nu eveneens een halve eeuw en ook daarmee is stellig een uniek record in het onderzoek der walvissen bereikt.

Een onvoorstelbaar grote hoeveelheid archivalia en materiaal van allerlei aard werd dank zij Van Deinse's speurzin en volharding — hoeveel reizen werden daarvoor niet gemaakt? — bijeengebracht. Zijn woning werd hiervoor al spoedig veel te klein. Het grootste gedeelte van het materiaal — met name alle schriftelijke gegevens, foto's, tekeningen en prenten — bevindt zich daarom reeds in het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden, een ander deel in het bij zijn afscheid als leraar naar hem genoemde kabinet van natuurlijke historie van het Erasmiaans Gymnasium.

Al het fossiele materiaal berust in het Rijksmuseum voor Geologie en Mineralogie te Leiden.

Het proefschrift waarop Van Deinse op 7 juli 1931 aan de Rijksuniversiteit te Utrecht (mede op advies van Prof. Max Weber te Amsterdam: cum laude) promoveerde, was uiteraard gewijd aan „*De fossiele en recente Cetacea van Nederland*”. Promotor was Prof. Dr. H. F. Nierstrasz. De resultaten van een omvangrijke, geduldige en nauwgezette arbeid van bijna zeventien jaren zijn hierin vastgelegd. Vijftien jaar later verscheen hierop nog een uitvoerige aanvulling in de *Zoölogische Mededeelingen*, vol. 26, 1946, waarin de aanwinsten van de recente Cetacea van 1931 tot en met 1944 waren verwerkt. Behalve deze omvangrijke geschriften publiceerde Van Deinse ook nog bijna 300 grote en kleine verhandelingen over walvissen. Niet alleen in tijdschriften als „*De Levende Natuur*” en „*Natura*” en in de eigenlijke vakbladen, maar ook op plaatsen waar een grote lezerskring ervan kon kennisnemen. Zo verschenen vele van zijn artikelen over belangrijke strandingen en andere interessante vondsten in de *Nieuwe Rotterdamse Courant*. Een der laatste was een uitvoerig artikel over het terugvinden van de vuurpijlbomharpoen van commandeur C. J. Bottemanne uit 1869, dat werd opgenomen in de krant van 26 maart 1964. Wie later een studie zal willen maken van de geschiedenis van het cetologisch onderzoek in Nederland, zal daarbij de leggers van de *Nieuwe Rotterdamse Courant* niet kunnen overslaan. Daarin liggen vele gegevens over de Nederlandse walvissen en de walvisvaart die nergens anders zo uitvoerig zijn te vinden.

De historische belangstelling — die hij van huis had meegekregen — bracht Van Deinse o.a. in aanraking met een interessant geneeskundig probleem, nl. de verspreiding van de blaaswormziekte (echinococcose) in Nederland en in overig West-Europa. Op grond van vele historische gegevens waarover hij de beschikking had, stelde Van Deinse de hypothese op, dat de verspreiding van deze ziekte te wijten was aan de scheepshonden van de walvisvaarders, die deze ziekte meebrachten uit IJsland, waar zij endemisch is.

Al heeft Van Deinse de leeftijd der sterken reeds lang overschreden, nog elk jaar verschijnt zijn zorgvuldig en gedetailleerd „walvissennieuws” in „*Lutra*”, het orgaan van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, welke vereniging het voorrecht heeft de nog steeds actieve geleerde onder zijn ereleden te tellen.

De grote verdiensten die Dr. Van Deinse heeft voor de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging werden erkend door het toekennen van het erelidmaatschap; de afdeling Rotterdam benoemde hem tot zijn erevoorzitter.

Onze hooggeachte vriend Van Deinse heeft een in de wetenschap waarlijk zeldzaam jubileum mogen herdenken: een halve eeuw toegewijde arbeid aan één onderwerp. De reuzenzoogdieren der zee hebben nog altijd zijn hart. Aan de gelukwensen die wij hem op deze plaats alsnog aanbieden, voegen wij daarom de wens toe, dat het hem gegeven moge zijn nog lange tijd en in goede gezondheid te blijven werken en de hoop, dat hij zijn vele vrienden zal laten delen in de vreugden die deze arbeid hem verschaft.